

Mestna občina Celje
Komisija Mladi za Celje

JEZIK NA (CELJSKEM) ODRU

RAZISKOVALNA NALOGA

Avtorica:
Vita Hus, 9. r.

Mentorica:
Katja Janič, prof. slov. jezika s knjiž.

Celje, marec 2023

I. osnovna šola Celje
Vrunčeva ulica 13
3000 Celje

JEZIK NA (CELJSKEM) ODRU

RAZISKOVALNA NALOGA

Avtorica:
Vita Hus, 9. r.

Mentorica:
Katja Janič, prof. slov. jezika s knjiž.

Področje: slovenski jezik ali književnost

Mestna občina Celje, Mladi za Celje

Celje, 2023

POVZETEK

Celje je mesto z bogato kulturno in umetniško tradicijo, kamor sodi tudi gledališka dejavnost. V svoji nalogi sem raziskovala, kako se je na Celjskem razvijala gledališka dejavnost, v kateri čas segajo prve odrske uprizoritve in katere okoliščine so jih omogočile. Glede na to, da Celje zaznamujeta tako profesionalno kot amatersko gledališče, sem pozornost namenila razliki med obema, predvsem pa me je zanimalo, kako v obeh gledališčih skrbijo za jezik oziroma jezikovno podobo predstav.

Najdragocenejše informacije sem pridobila s pomočjo intervjujev z Živo Čebulj, lektorico v Slovenskem ljudskem gledališču Celje, Žigo Medveškom, umetniškim vodjem v ljubiteljskem Gledališču Zarja Celje in Mašo Grošelj, igralko, članico igralskega ansambla v Slovenskem ljudskem gledališču Celje. Da bi lažje razumela, o čem je govorila Živa Čebulj, ki je predstavila, kako poskrbi za jezikovno podobo predstave, sem si ogledala dramo *Oblast teme ali Samo s krempeljčkom se ujame*, pa je ptiček cel v pasti. V teoretičnem delu sem z metodo dela z viri in literaturo nadgradila svoje vedenje o zgodovini gledališke dejavnosti in predstavila, kako različni priročniki opredeljujejo pojem lektor. V drugem delu naloge sem z metodo intervjuja zbrala informacije, s katerimi sem potrdila ali ovrgla zastavljene hipoteze.

Ključne besede: gledališče, Celje, razvoj, jezik, lektor

ABSTRACT

Celje is a city with rich cultural and artistic tradition, including theatre activity. In my research paper, I researched how theatre activity in Celje developed, when the first stage performances started and what circumstances made them possible. Considering the fact that Celje is characterized by both professional and amateur theatre, I paid attention to the difference between the two, and I was especially interested in how both types of theatre take care of language and the linguistic image of their performances.

I obtained the most valuable information through interviews with Živa Čebulj, language consultant at the Celje City Theatre, Žiga Medvešek, artistic director of the amateur theatre Zarja Celje, and Maša Grošelj, actress and member of the acting ensemble at the Celje City Theatre. In order to be able to better understand Živa Čebulj's answers, in which I learnt how she takes care of the linguistic image of plays, I watched the play *The Power of Darkness*, or *If a Claw is Caught, the Bird is Lost*. In the theoretical part, using the method of working with sources and literature, I upgraded my knowledge of the history of theatre activity and presented how different manuals define the term language consultant. In the second part of the research paper, I used the interview method to collect information that confirmed or rejected my hypotheses.

Keywords: theatre, Celje, development, language, language consultant

ZAHVALA

Zahvaljujem se ge. Živi Čebulj, ge. Maši Grošelj in g. Žigi Medvešku, da so se prijazno odzvali moji prošnji in mi, kot se je zdelo, brez pomisleka priskočili na pomoč. Brez njihove pomoči moje raziskovanje ne bi bilo uspešno.

Zahvaljujem se tudi svoji mentorici za pomoč in usmerjanje pri raziskovanju.

KAZALO VSEBINE

1 UVOD	1
1.1 OPIS RAZISKOVALNEGA PROBLEMA.....	1
1.2 NAMEN RAZISKOVALNE NALOGE	2
1.3 HIPOTEZE	2
1.4 METODE RAZISKOVALNEGA DELA	2
1.4.1 Metoda dela z viri in literaturo.....	2
1.4.2 Metoda intervjuja.....	3
2 TEORETIČNI DEL.....	4
2.1 LEKTOR V DRAMSKEM GLEDALIŠČU	4
2.1.1 Pomenski odtenki besede lektor v izbranih priročnikih	5
2.2 GLEDALIŠKA DEJAVNOST V CELJU	7
2.2.1 Slovenska gledališka dejavnost v slovenskem jeziku v Celju pred ustanovitvijo poklicnega gledališča	7
2.2.2 Slovensko ljudsko gledališče Celje.....	8
2.2.3 Amatersko Gledališče Zarja	11
3 EMPIRIČNI DEL.....	12
3.1 INTERVJUJI	12
3.1.1 Intervju z g. Žigo Medveškom (Ljubiteljsko Gledališče Zarja Celje).....	12
3.1.2 Intervju z go. Živo Čebulj, lektorico v SLG Celje.....	15
3.1.3 Intervju z go. Mašo Grošelj, igralko v SLG Celje	19
3.2 OGLED DRAME OBLAST TEME	21
4 SKLEPNE UGOTOVITVE	23
5 ZAKLJUČEK	24
6 LITERATURA IN VIRI	25

KAZALO SLIK

Slika 1: Spominska plošča na SLG Celje	7
Slika 2: Živa Čebulj	10
Slika 3: Maša Grošelj	10
Slika 4: Žiga Medvešek.....	11
Slika 5: Pogovor z lektorico SLG Celje.....	16
Slika 6: Naslovnica lektorske knjige za Poglej me.....	17
Slika 7: Naslovnica lektorske knjige za Žalostinke iz srca Evrope	17
Slika 8: Žalostinke iz srca Evrope, str. 3	17
Slika 9: Oblast teme, lektorska knjiga, str. 15	18
Slika 10: Oblast teme, lektorska knjiga, str. 18	18
Slika 13: Na odru, zadaj scena za Oblast teme	21
Slika 14: Del igralske zasedbe v Oblast teme med uprizoritvijo.....	21
Slika 15: Lektorjevi popravki v lektorski knjigi, ki so upoštevani pri izgovorjavi na odru.....	22
Slika 16: Lektorjevi popravki v lektorski knjigi, ki so upoštevani pri izgovorjavi na odru.....	22
Slika 17: Lektorjevi popravki v lektorski knjigi, ki so upoštevani pri izgovorjavi na odru.....	22

1 UVOD

V Celju deluje samo eno profesionalno (poklicno) gledališče, to je Slovensko ljudsko gledališče Celje (v nadaljevanju SLG Celje). Njegov začetek sega v leto 1951, ko je bila prva premiera poklicnega ansambla. To ne pomeni, da gledališča v Celju prej ni bilo, saj so že leta 1791 pojavili zametki nemškega gledališča, večinoma uprizorjeni od ljubiteljev in nepoklicnih igralcev. Leta 1849 je železniška proga Celje–Ljubljana pripomogla k prvi uprizoritvi Županove Micke v slovenskem jeziku v Celju (prva uprizoritev v slov. jeziku 28. 12. 1789).

Vloga gledališča se je skozi čas spreminjala, prav tako se je spreminjal položaj (slovenskega) jezika v gledališču. Znano je, da je bilo v zgodovini med drugim gledališče prostor spektakla, javne razprave (npr. tudi v politične namene), zabave ipd. Koblar (1973, 8) navaja, da je bilo na začetku opazno zgodovinsko prepričanje, da naj ima gledališče v prvi vrsti vzgojno vlogo, da mora tudi »vzgajati, duševno plemeniti in izobraževati«. Med obema vojnoma je v slovenskem gledališču prišlo do velikih premikov. Oblikovali so se novi gledališki poklici (režiser, dramaturg), razvijala se je gledališka kritika in prevajalska dejavnost, vzporedno s profesionalizacijo gledališkega dela in ostalimi dogajanjmi pa se je spreminjal tudi odnos do odrskega jezika. Igralci in režiserji so se začeli bolj poglobljeno ukvarjati z estetiko in funkcijo gledališkega govora, z odrsko izreko in gledališko igro (dostop slov.ff.uni-lj.si/dipl/pori_eva, 1. 2. 2023).

Pri pisanju raziskovalne naloge me je zanimalo, kako je v Celju z odnosom do odrskega jezika danes, pri čemer sem se osredotočila predvsem na razliko med poklicnim in ljubiteljskim gledališčem, torej na razliko med SLG Celje in Gledališčem Zarja Celje. Osredotočila sem se predvsem na skrb za jezik na odru. Pri snovanju raziskovalne naloge sem se vedno znova vračala k vprašanju, kako omenjeni gledališči skrbita za kulturo govora. So na odru možna tudi odstopanja od knjižnega zbornega jezika ali ne? Morajo imeti lektorji jezikovno izobrazbo ali ne? Z mentorico sva presojali, katere poti ubrati, da pridobim relevantne odgovore. Od začetka šolskega leta sem skrbno brskala po literaturi, brala članke in knjige, vedela pa sem, da mi z najdragocenejšimi informacijami lahko pomagajo ravno v gledališču, zato sem večino odgovorov poiskala tam.

1.1 OPIS RAZISKOVALNEGA PROBLEMA

Pri pouku slovenščine pri književnosti sem spoznala, da je rojstvo slovenske dramatike neločljivo povezano z Antonom Tomažem Linhartom, ki je priredil prvi dve dramski deli v slovenskem jeziku po francoskem in nemškem vzoru. Njegova veseloigra Županova Micka je bila krstno uprizorjena leta 1789, komedija Ta veseli dan ali Matiček se ženi pa zaradi državne cenzure šele po pomladi narodov leta 1848. S tem dejanjem so se slovenski razsvetljenci zavzeli za večjo veljavo slovenščine na gledaliških odrih. Kadar smo pri pouku slovenščine brali dramska dela (oziroma jih beremo), sem se vedno spraševala (se sprašujem), kako se prebrano sliši na odru, oziroma si to predstavljala (predstavljam) v svojih mislih. Od nekdaj sem bila namreč pozorna na govor drugih ljudi in razmišljanje o tem, kaj je značilno za jezik na odru, me je privedlo do tega, da sem se odločila o tem pisati raziskovalno nalogo.

Odločila sem se raziskati, kako v gledališčih skrbijo za govorno kulturo oziroma za jezikovno podobo predstav in kakšna je pri tej skrbi razlika med poklicnim in amaterskim gledališčem.

1.2 NAMEN RAZISKOVALNE NALOGE

Raziskovalno nalogo sem pripravila z namenom, da odgovorim na naslednja raziskovalna vprašanja:

- Kakšna je razlika med poklicnim in ljubiteljskim gledališčem?
- Kako za jezikovno podobo predstav skrbijo v poklicnem in kako v ljubiteljskem gledališču (razlike in podobnosti)?
- Kdaj se je v Celju začela razvijati gledališka dejavnost?
- Kakšna je bila tradicija slovenske gledališke dejavnosti v Celju pred ustanovitvijo poklicnega gledališča?
- Katera gledališča v Celju delujejo danes in kakšno skrb namenjajo slovenskemu jeziku?

1.3 HIPOTEZE

Pred raziskovalnim delom sem si zastavila naslednje hipoteze:

H 1: Vsa poklicna (profesionalna) gledališča imajo zaposlene lektorje z jezikoslovno izobrazbo, tudi celjsko.

H 2: Ljubiteljska gledališča, tudi celjsko, nimajo lektorjev z jezikoslovno izobrazbo.

H 3: Profesionalno gledališče namenja večjo skrb rabi slovenskega jezika (govorni kulturi) na odru.

H 4: Odrski govor uprizoritve v poklicnem gledališču je pretežno zborni.

1.4 METODE RAZISKOVALNEGA DELA

Pri pripravi raziskovalne naloge sem uporabila naslednje metode raziskovanja:

- metodo dela z viri in literaturo,
- metodo intervjuja,
- delo z orodji in pripomočki,
- metodo analize in sinteze.

1.4.1 Metoda dela z viri in literaturo

Ustrezne informacije sem najprej poiskala v domači literaturi in verodostojnih spletnih virih. Pregledala sem spletno stran Slovenskega ljudskega gledališča Celje in Facebook stran Gledališča Zarja Celje. V veliko pomoč mi je bilo gradivo, objavljeno na spletni strani Filozofske fakultete v Ljubljani (Oddelek za slovenistiko). Pomagala sem si tudi z izbrano strokovno literaturo, ki mi jo je priporočila mentorica.

1.4.2 Metoda intervjuja

Za pomoč pri preverjanju postavljenih hipotez raziskovalne naloge sem uporabila metodo intervjuja, ki je bil sestavljen iz več vprašanj. Intervju z go. Živo Čebulj sem opravila 20. 1. 2023 v prostorih SLG Celje. Nekaj vprašanj sem ji kasneje zastavila še po e-pošti. Intervju z g. Žigo Medveškom sem opravila 17. 1. 2023 na I. OŠ Celje. Tudi njemu sem nekaj vprašanj zastavila naknadno po e-pošti. Intervju z igralko go. Mašo Grošelj je bil opravljen v začetku marca 2023, tudi ona je na moja vprašanja odgovorila po e-pošti. Z njihove strani sem želela pridobiti konkretne podatke, predvsem glede skrbi za jezikovno kulturo na odru, zanimalo pa me je tudi, kako izgleda delo v gledališču.

1.4.3 Delo z orodji in pripomočki

Pri pisanju raziskovalne naloge sem uporabljala računalniške programe Microsoft Word, Microsoft OneDrive in Slikar. Raziskovalno nalogo sem pisala v okolju Word, nato pa jo delila v okolju OneDrive, da je lahko mentorica spremljala moje delo in me usmerjala. V popoldanskih urah in ob vikendih sem za srečanje z mentorico uporabljala videokonferenčni sistem Zoom.

2 TEORETIČNI DEL

2.1 LEKTOR V DRAMSKEM GLEDALIŠČU

Začetnik in utemeljitelj slovenske gledališke lekture je pisatelj, pesnik in prevajalec Oton Župančič (v gledališki sezoni 1912/13), ki je sledeč umetniškemu jeziku sledil normi, torej odpravljanju napak v govoru (utrdil je zborni-knjižni odrski govor). V tem času je slovensko gledališče doživelo proces profesionalizacije. Župančičevi nasledniki, ki so v ljubljanski Drami opravljali tudi delo lektorja, so sledili njegovim jezikoslovnim nazorom. Jezikoslovec Anton Bajec konec 40. let postane uradno prvi lektor na samostojnem delovnem mestu, torej ne pod okriljem dramaturgije (S formalnega vidika je dramaturgova izobrazba pri nas pridobljena na AGRFT, torej je dramaturg nejezikoslovec.). Njegov pomočnik in kasnejši dolgoletni lektor ljubljanske Drame (od 1948 do 1980) postane Mirko Mahnič, ki je za odrski govor nacionalnega gledališča skrbel več kot 30 let; vztrajal je pri tem, da je gledališče prostor najbolj izbrane zborne izreke (pogovorni jezik so sredi 20. stoletja lahko uporabljali le v lahkotnih dramah, narečja "v vlogi smešenja pripadnikov obrobni družbenih skupin" pa v komedijah). Nazor v jeziku se je kasneje zaradi družbenega razvoja in njegovih potreb spremenil. Proti koncu 20. stoletja "kulturni jezik odstopi mesto govoricam obrobni družbenih skupin tudi v resni dramatik, torej je primeren tudi za najvišje umetniške stvaritve" (Podbevšek 2010: 207).

Beseda lektor je pomensko precej ohlapna, zato jo naravni govorci slovenskega jezika lahko razumemo precej poljubno, saj je obenem tudi večpomenska. Lektor je po nekem splošnem prepričanju tisti, ki se pri svojem delu opira na normativne priročnike (ne pa npr. tudi na jezikovni čut/posluh), na podlagi katerih posreduje popravke in napotke v zvezi z jezikom/govorom (gre za pretvarjanje iz narobe v prav glede na smernice normativnih priročnikov). V gledališkem kontekstu je samoumevno, da lektor pomeni tistega lektorja, ki je zaposlen v gledališču oz. ki je sodelavec ustvarjanja gledališke predstave, torej gledališkega lektorja. Lektor v dramskem gledališču načeloma opravlja dve funkciji: (a) lektorira različna zapisana besedila (za potrebe gledališča) in (b) skrbi za odrski govor. Pri lektoriranju zapisanih besedil se gledališki lektor praviloma osredotoča na zborni knjižni jezik, ki je edina z normo določena plast jezika (predpise vsebujejo slovnica, slovar, stilistika, pravopis, pravorečje). Lektor (jezikovnostilsko) pregleduje/ocenjuje/popravlja/izboljšuje/odpravlja napake, jezikovno obdeluje tuja (rokopisna) besedila, namenjena pisni/govorni objavi. Povsem drugačna pa je skrb za odrski govor, pri kateri gledališki lektor ne upošteva le knjižnojezikovne norme, temveč se osredotoča tudi na svoj jezikovni čut, s pomočjo katerega lahko v okviru uprizoritvenega koncepta gledališke predstave zavestno in utemeljeno krši predpisano normo (dostop slov.ff.uni-lj.si/dipl/vrtacnik_martin, 5. 2. 2023).

2.1.1 Pomenski odtenki besede lektor v izbranih priročnikih

V tabeli predstavljam pomene besede lektor v različnih splošnih in strokovnih priročnikih.

PRIROČNIK	1. pomen	2. pomen	3. pomen	4. pomen
<i>Slovar slovenskega knjižnega jezika</i>	Predavatelj za praktični pouk zlasti tujih jezikov: lektor francoskega jezika; lektor za angleščino / lektor glasbe, risanja.	Sodelavec založbe, gledališča, radia, ki pregleduje, jezikovno obdeluje, ocenjuje rokopise: razpisati mesto lektorja // sodelavec gledališča, radia, ki skrbi za normativnost izgovorjave pri igralcih, napovedovalcih: lektorjevo delo z igralci.	<i>Nekdaj</i> kdor glasno bere drugim: Trubar je bil pri Bonomu tudi lektor ◇ rel. pripravnik za duhovniški poklic, za stopnjo nižji od eksorcista.	/
<i>Enciklopedija slovenskega jezika</i>	Kdor popravlja tuja besedila, pretežno namenjena za pisno ali govorno objavo. Popravki so večinoma normativne (odprava napak), stilistične, deloma pa tudi vsebinske in zgradbene narave. Lektorji delajo za založbe, časopisne hiše, tiskarne, RTV, gledališča, podjetja, organizacije, pa tudi za veliko posameznih tvorcev besedil, ker ti ne obvladajo knjižne norme.	Učitelj praktičnega obvladovanja jezika na visoki šoli.	/	/
<i>Veliki slovar tujk</i>	Kdor popravlja tuja besedila, namenjena objavi.	Učitelj praktičnega obvladovanja jezika na univerzi.	V katoliški cerkvi druga stopnja posvetitve (rel.).	V evangeličanski cerkvi član verske skupnosti, ki sme pri bogoslužju zamenjati odsotnega pastora (rel.)

<i>Slovenski pravopis (2001)</i>	~ slovenščine, za slovenski jezik predavatelj ; ~ pri založbi jezikovni pregledovalec ; izobr. bralec			
<i>Leksikon Sova</i>	JEZIK a) strok. sodelavec, npr. založbe, časopisa, ki jez.-stilsko pregleduje, popravlja, izboljšuje tuje rokopise, opravi → lekturo. b) (tudi fonetik) strok. sodelavec, ki skrbi za normativnost izgovorjave v gledališču, na radiu in televiziji.	PED Predavatelj praktičnega pouka jezika na → univerzi, nav. vodi jez. vaje s študenti; nekdanja oseba, ki glasno brala drugim.		
<i>Gledališki terminološki slovar</i>	Strokovnjak, ki skupaj z režiserjem in drugimi sodelavci določi jezikovnostilno in govorno obliko besedila za uprizoritev, snemanje in skrbi za njegovo govorno uresničitev v gledališki predstavi, filmu, radijski, televizijski igri.			
<i>Gledališki besednjak</i>	Odgovoren za neoporečno in funkcijsko ustrezno pisno in govorno podobo besedila v uprizoritvi.	V gledališču ponavlja lektor vseh gledaliških tiskov.	Kdor bere dramska dela za izbor (dramaturški lektor).	

2.2 GLEDALIŠKA DEJAVNOST V CELJU

2.2.1 Slovenska gledališka dejavnost v slovenskem jeziku v Celju pred ustanovitvijo poklicnega gledališča

Prve predstave v slovenskem jeziku v Celju

Na celjskem se je gledališka dejavnost začela razvijati postopno. Že leta 1791 so se pojavljali prvi zametki nemškega gledališča. Večino predstav so uprizorili nepoklicni igralci, ljubitelji ali potujoče igralske skupine in so večinoma služile le zabavi meščanstva.

16. septembra 1849 so odprli železniško progo Celje–Ljubljana; to je bil povod za prvo predstavo v slovenskem jeziku v Celju. Uprizorjena je bila Linhartova Županova Micka. V spomin na ta dogodek so ob 100-letnici prve uprizoritve Županove Micke leta 1949 na stolp postavili spominsko ploščo, ki krasi gledališko stavbo še danes.

Slika 1: Spominska plošča na SLG Celje

V tem času so se slovenske predstave lahko igrale le, če so bile uprizorjene za dobrodelne namene. V tej sezoni so uprizorili še veseloigro *Goljufani starec* in igro *Tat v mlinu*; ob tem dogodku je Bleiweis je v svojih Novicah poročal: »Slava in hvala verlim Celjanom, ki se tako pridno obnašate v gledišu domorodnem, memo Ljubljane, ki sedaj tako sladko spi.« 7. marca 1852 je bila v Celju zadnja predstava v slovenščini *Županova Micka* v korist pogorelcem v Levcu. Nato je gledališko delovanje zamrlo za dolgih dvanajst let (dostop sigledal.org/, 11. 12. 2022).

Celjska čitalnica

Od leta 1861 dalje so se po slovenskih mestih začele ustanavljati čitalnice, v katerih naj bi se predvsem bralo in zbiralo Slovence k »besedam«. Tam sta se z glasbo, petjem, plesom in igrami gojili narodna zavest in družabnost. Celjska čitalnica je bila ustanovljena leta 1862. Čitalnica je postala izhodišče in središče vsega narodnega gibanja. 18. decembra 1864 je bila uprizorjena

prva gledališka predstava celjske čitalnice z naslovom *Dobro jutro* avtorja V. K. Kliepera (v slovenskem jeziku). V letih od 1864 do 1868 so uprizorili celo vrsto predstav. Čitalnica je bila takrat brez vsakršne odrske opreme, brez kulis, brez kostumov, med njenimi člani je bil problematičen tudi jezik, saj jih večina ni znala pravilne slovenščine. Prav tako jih je pestilo pomanjkanje iger v domačem jeziku. Leta 1866 je bila odigrana zadnja predstava – veseloigra *Le naravnost* v slovenskem jeziku v prostorih gledališča. Ostale igre, ki so jih uprizarjali v čitalniškem obdobju, so bile uprizorjene v Tapajnerjevi hiši pri kolodvoru, ki je imela tudi malo dvorano. Igre v slovenščini so se sicer še igrale v prostorih celjske čitalnice, ki pa je imela zelo resne finančne težave, saj je vsako leto izgubljala več članov, ki so plačevali članarino. Delovanje čitalnic v gledališkem smislu je počasi popolnoma zamrlo, saj nikakor niso zmogli zbrati zadostnega števila ljudi, ki bi bili pripravljeni sodelovati v gledališki igri. Kljub težavam je Ivanu Jermanu leta 1887 uspelo uprizoriti še dve predstavi, ki pa sta bili le kratki komični enodejanki (dostop sigledal.org/, 11. 12. 2022).

Celjsko pevsko društvo

Iz čitalniških vrst so se v devetdesetih letih 19. stoletja formirala razna društva, ki so prevzela nase gledališko dejavnost: Sokol, Slovensko delavsko podporno društvo in Celjsko pevsko društvo. Dogovarjali so se celo za gostovanja predstav iz Ljubljane, ki pa jih žal ni bilo mogoče prenesti v premajhne prostore čitalnice. Nemci svojega gledališča zaradi političnih trenj tudi niso hoteli prepustiti slovenskim predstavam. Vsi so čakali na dograditev Narodnega doma in čitalnica je ponovno postala le mesto za branje in razpravljanje. Celjsko pevsko društvo je nastalo leta 1894 pod vodstvom dr. Vladimirja Ravniharja, ki je ustanovil močan igralski ansambel in z njim uprizoril številne igre, predvsem burke in veseloigre. Po njegovem odhodu v Ljubljano leta 1901 ga je nasledil Rafko Salmič, ki je prevzel vso gledališko dejavnost do leta 1919. Pomembna predstava iz tega obdobja je Jurčič-Govekarjev *Deseti brat* (januar 1902), kjer je Salmič blestel v vlogi Krjavlja. Opogumljeni po tem uspehu so se takoj lotili še uprizoritve *Rokovnjačev* (marec 1902). Ob zabavnih igrah so se postopoma začeli ukvarjati tudi z resnejšo repertoarno politiko. Pri tem so imeli težave z občinstvom, saj so si ljudje želeli zgolj zabave, financiranje gledališke dejavnosti pa je bilo odvisno izključno od izkupička predstav. Leta 1906 je prišlo do velike krize znotraj Celjskega pevskega društva zaradi nesoglasji in tekmovalnosti za prevzem vodstva. Na občnem zboru leta 1919 je bil soglasno sprejet sklep o ustanovitvi samostojnega dramatičnega društva (dostop sigledal.org/, 11. 12. 2022).

2.2.2 Slovensko ljudsko gledališče Celje

Slovensko ljudsko gledališče Celje (SLG Celje) je edino profesionalno gledališče v Savinjsko-Šaleški regiji. Ustanovljeno je bilo 6. decembra 1950, ko je Mestni ljudski odbor Celje izdal odločbo o ustanovitvi mestnega gledališča. Prva premiera poklicnega ansambla je bila že 17. marca 1951, in sicer uprizoritev Mire Puc-Mihelič Operacija. Prva zaposlena gledališka igralka je bil Nada Božič, ki je bila tudi edina zaposlena igralka v prvi gledališki sezoni (1950/51) (dostop slg-celje.si/, 11. 12. 2022).

Danes, v sezoni 2022/23, šteje igralski ansambel SLG Celja 22 profesionalnih igralk in igralcev. Poleg njih v gledališču ustvarjajo tudi hišni režiser, stalna dramaturginja, lektor in upravnica, ki skrbi tudi za repertoar gledališča (dostop slg-celje.si/, 11. 12. 2022).

Zaposleni v SLG Celje (dostop slg-celje.si/, 18. 2. 2023):

- Upravnik in umetniški vodja (Miha Golob),
- svetovalec (dr. Borut Smrekar),
- dramaturginja (Tatjana Doma),
- tehnični vodja (Aleksandra Štern),
- pomočnik tehnične vodje (Reni Jelen),
- lektorica (Živa Čebulj),
- vodja programa (Daša Skrt),
- vodja marketinga in odnosov z javnostmi (Milana Simonič),
- koordinatorka in organizatorka kulturnega programa (Urška Vouk),
- glavni računovodja (Matjaž Časl),
- blagajničarki (Urška Zimšek, Jerica Vitez),
- tajništvo (Lea Toman),
- fundus – izposoja kostumov (Ivica Vodovnik, Anita Kragelj).

Igralski ansambel 2022/2023 (dostop slg-celje.si/, 18. 2. 2023):

– Žan Brelih Hatunić,	– Manca Ogorevc,
– David Čeh,	– Lučka Počkaj,
– Maša Grošelj,	– Tanja Potočnik,
– Lucija Harum,	– Tarek Rashid,
– Jagoda,	– Eva Stražar,
– Renato Jenček,	– Mario Šelih,
– Aljoša Koltak,	– Damjan M. Trbovc,
– Rastko Krošl,	– Bojan Umek,
– Urban Kuntarič,	– Lovro Zafred,
– Barbara Medvešek,	– Branko Završan.
– Andrej Murenc,	

ŽIVA ČEBULJ (lektorica)

Rodila se je leta 1988 v Kranju. Je prevajalka iz francoščine in (gledališka) lektorica, zaposlena v SLG Celje. Obiskovala je Filozofsko fakulteto Univerze v Ljubljani, kjer je leta 2013 tudi diplomirala iz slovenščine in francoščine. Kot gledališka lektorica je sodelovala v različnih projektih z Gledališčem Celje, Anton Podbevšek Teatrom in Šentjakobskim gledališčem Ljubljana; je avtorica več knjižnih prevodov in prevodov za gledališke uprizoritve ter prevodov slovenske ali francoske poezije. Med njenimi prevodi so dela Mathiasa Énard, Emmanuelle Pagano in Adeline Dieudonné. Nase je opozorila s prevodom obsežne fantazijske pripovedi

Christelle Dabos v štirih knjigah z naslovom Zrcalka (Sanje). Društvo slovenskih književnih prevajalcev ji je za prevod zbirke Andrée Chedid *Ubesediti pesem* (Hiša poezije) podelilo nagrado Radojke Vrančič za leto 2022 (dostop bukla.si, 19. 2. 2023).

Slika 2: Živa Čebulj

MAŠA GROŠELJ (igralka)

Maša Grošelj, rojena leta 1993, je slovenska dramska igralka. Študij je začela leta 2012 na Akademiji za gledališče, radio, film in televizijo v Ljubljani. Tam je delala pod mentorstvom Matjaža Župančiča in Branka Šturberja, slednjega pa je v tretjem letniku zamenjal Matjaž Tribušon. Prejela je Večerovo nagrado za igralske dosežke v sezoni 2021/22 in študentsko Severjevo nagrado za vlogo Gospe Smith leta 2015. Zaigrala je tudi v seriji Najini mostovi, spletni seriji LP, Lea ter kratkem filmu K. A. O. S. V letošnji sezoni igra siroto Marinko v drami Oblast teme Leva Nikolajeviča Tolstoja in Sonjo v Žalostinkah iz srca Evrope Kristiana Smedsa. Članica igralskega ansambla SLG Celje je bila od 10. 12. 2018 do 31. 8. 2020 in spet od 1. 12. 2020 dalje (do danes) (dostop slg-celje.si/, 24. 2. 2023).

Slika 3: Maša Grošelj

2.2.3 Amatersko Gledališče Zarja

ŽIGA MEDVEŠEK

Je samostojni gledališki ustvarjalec, igralec, režiser in mentor mlajšim generacijam, ki je z igranjem že zgodaj začel v Gledališču Zarja Celje, ki se mu je pridružil leta 2006. Sodeluje tudi s Šentjakobskim gledališčem. Strast do gledališkega ustvarjanja je razširil v režijsko delo, ki mu trenutno daje več poudarka kot igri. Med drugimi je režiral dve gledališki igri za mlajše Čudežna srajca in Pika, ustvaril pa je tudi spektakel Pod svobodnim soncem, pri katerem je sodelovalo več kulturnih društev. V svoje delo prinaša nove pristope in poglede na slovenske ljubiteljske gledališke odre, kar dosega s predanostjo in s kakovostnim delom. Leta 2022 je prejel priznanje Celjske zvezde za najvidnejše dosežke na področju kulture v preteklih dveh letih (dostop stajerskival.si, 10. 2. 2023).

Slika 4: Žiga Medvešek

3 EMPIRIČNI DEL

Da bi ugotovila, kako v gledališču skrbijo za jezik oziroma kulturo govora, sem za pomoč prosila go. Živo Čebulj, lektorico v SLG Celje, g. Žigo Medveška, umetniškega vodjo v Gledališču Zarja Celje in go. Mašo Grošelj, igralko v SLG Celje. Intervjuji so bili opravljeni v začetku januarja in februarja 2023. Z go. Čebulj sem govorila v prostorih SLG Celje, z g. Medveškom pa na šoli (I. OŠ Celje), ge. Maši Grošelj pa sem vprašanja poslala po e-pošti, ona pa je nanje odgovorila.

3.1 INTERVJUJI

3.1.1 Intervju z g. Žigo Medveškom (Ljubiteljsko Gledališče Zarja Celje)

1. Kdo ustvarja v Gledališču Zarja Celje? Kdo opravi vlogo lektorja?

V ljubiteljskem gledališču se hitro zgodi, da vloge niso jasno definirane. V Zarji imamo predsednika društva, ki je tudi poslovni direktor in skrbi za finančno stabilnost, da so stroški plačani, da se dela vsaj pozitivna nula ... Imamo umetniškega vodjo, ki vsako leto sestavi repertoar, se odloči za dramsko delo, ki bo uprizorjeno, izbere ekipo (v tej vlogi je Žiga Medvešek); tajnico, ki skrbi za administrativne zadeve; 7-članski upravni odbor; igralce (stari so od 12 do 76 let); hišnega režiserja (v tej vlogi je Žiga Medvešek – njegova primarna vloga je umetniški vodja); tehnika za zvok; garderoberje; kostumografinjo (včasih za predstavo potrebujemo stilsko/sodobno kostumografijo, včasih je treba obleko narediti, zadnja leta je dosti manj stilske kostumografije)... V gledališču imamo tudi fundus – zbirko oblek. Imamo tudi tehnično ekipo (oblikovalec luči, oblikovalec tona, scenski delavci – pridni sosedje, ki radi delajo, ustvarjajo); blagajničarko in včasih tudi maskerko (zadnje čase je potreba po njej vedno manjša, če jo potrebujemo, najamemo zunanjo sodelavko ali pa to delo opravi nekdo iz ekipe, ki to zna, ima občutek za to).

Zelo velikokrat tudi igralci pomagamo pri postavitvi scene, moramo naložiti kombi pred predstavo ipd. Medtem ko imajo profesionalna gledališča lektorje, saj je doslednost tam višja, tudi igralci se npr. že na akademiji učijo o rabi jezika, je v ljubiteljskem gledališču drugače – lektor včasih je, včasih ga ni, običajno pa to delo prevzame nekdo, ki ima občutek za jezik, včasih je to tudi profesor slovenskega jezika, ni pa nujno. Lektorskih knjig ne uporabljamo.

Gledališče Zarja Celje je eno izmed najstarejših ljubiteljskih gledališč v Sloveniji s stalnim repertoarjem. Neprekinjeno deluje že od leta 1935. V osemdesetih in devetdesetih letih prejšnjega stoletja je svojo prepoznavnost preneslo izven lokalnega in regijskega okolja tudi na državno in mednarodno, in sicer z uspehi na gledaliških festivalih v Sloveniji ter z zelo dobrim mednarodnim sodelovanjem s pobratenim mestom Doboj v Bosni in Hercegovini. Od leta 2000 pa smo nivo gledališkega ustvarjanja še dodatno dvignili, saj smo začeli sodelovati tudi s profesionalnimi gledališkimi ustvarjalci (režiserji, igralci), kar je doprineslo h kvaliteti dela in gledališki izobrazbi naših članov in članic. Vsako sezono pripravimo vsaj dve novi gledališki predstavi. Eno otroško in tudi eno odraslo, ki je vsako sezono žanrsko raznolika. Že 29 let organiziramo festival ljubiteljskega gledališča, ki si je v teh letih ustvaril renome enega bolj prepoznavnih festivalov ljubiteljskega gledališča v Sloveniji. Trenutno gledališče Zarja Celje šteje 52 članov in članic vseh generacij. Velik poudarek dajemo tudi medgeneracijskemu sodelovanju, saj že zadnje 3 sezone ustvarjamo predstave z mešano zasedbo tako naših

najmlajših članov in članic, kot tudi starejših izkušenih "starost" našega gledališča. Kvaliteta naših ustvarjalnih produktov je bila v zadnjih 20 letih precej odmevna in nagrajena. Prejeli smo namreč kar nekaj priznanj ter nagrad na festivalih v Sloveniji in tudi nekaj mednarodnih. Najodmevnejša je bila sezona 2014/15, ko smo s predstavo Blazinec na najprestižnejšem slovenskem ljubiteljsko-gledališkem festivalu Linhartovo srečanje dosegli zgodovinski uspeh. Prejeli smo praktično vse možne nagrade: vse 4 Matičke, in sicer dva Matička za igralsko stvaritev (Žiga Medvešek in Nejc Jezernik, Matička za režijo (Tomaž Krajnc) in Matička za najboljšo predstavo festivala po oceni strokovne žirije. S to isto predstavo smo bili v sezoni 2015/16 nagrajeni tudi na mednarodnem festivalu v mestu Ub v Srbiji. V vsej zgodovini ustvarjanja imamo tudi 4 Severjeve nagrajence ter celo kopico nagrad regijskih selektorjev. Redno smo uvrščeni tudi na druge festivale, kot so: Čufarjevi dnevi, festival komedije Pekre, Gledališče na ocvrtem, Festival smeha ... Smo veliki zagovorniki meddruštvenega povezovanja in izmenjavanja izkušenj, zato ogromno sodelujemo z ljubiteljskimi gledališči iz celotne Slovenije in zamejstva. V zadnjih letih so naši mladi člani vzpostavili tudi vsakoletno mednarodno sodelovanje z RI-teater Kalvarija Rijeka.

Predstave Gledališča Zarja Celje se odvijajo v kulturnem domu v Trnovljah pri Celju. Imamo eno večjo dvorano s 165 sedišči. Občasno pa se lotevamo tudi predstav na manjšem prizorišču "Oder na odru", ki sprejme približno 40 ljudi.

2. Kakšna je razlika med profesionalnim in ljubiteljskim gledališčem?

V zadnjih letih je meja med ljubiteljskim in profesionalnim gledališčem vedno manjša, tako je tudi v Celju, razlik je torej vedno manj. Ljubiteljsko gledališče se vzpenja po kvaliteti, sodelovanju s profesionalnimi ustvarjalci, nivo se iz leta v leto viša. Meja je hitro zabrisana, zelo kvalitetna amaterska predstava je primerljiva s profesionalno.

Glavna razlika je zagotovo v tem, da so v profesionalnem (poklicnem) gledališču (zaposleni) samo profesionalni igralci, medtem ko v ljubiteljskem ni tako. Že ime (ljubiteljskega) pove, da sodelujoči sodelujejo ljubiteljsko, imajo primarni poklic in se z gledališčem ukvarjajo za hobi. So tudi izjeme, nekateri se z gledališčem ukvarjajo tako intenzivno, da je to že na meji polprofesionalizma, kar že prinaša postranski prihodek (o.p. tudi Žiga Medvešek).

Razlika je tudi v finančnih sredstvih. Profesionalna gledališča so financirana s strani občine, države, včasih s strani EU projektov, ljubiteljska gledališča pa so odvisna bolj od prodaje kart in morebitnih sponzorjev.

Čeprav je primarna dejavnost obeh – tako profesionalnega kot ljubiteljskega gledališča – gledališčna dejavnost, pa je pri ljubiteljskem gledališču izredno pomembno tudi druženje, kar pomeni, da ni cilj vsake vaje izključno napredek, ampak tudi druženje.

Obstaja tudi polprofesionalno gledališče, v katerem so določene osebe zaposlene (npr. upravni kader, upravnik, profesionalni režiserji ...), igralska ekipa pa je ljubiteljska. Primer takšnega gledališča je Šentjakobsko gledališče. V Celju ga nimamo, je pa želja, da to z leti postane gledališče Zarja.

Znotraj ljubiteljskega gledališča so tudi zelo pomembni festivali, na katerih se sklepajo prijateljstva, ljubiteljska gledališča se med sabo spoznavajo, dogovarjajo se za gostovanja ipd. Zarja ima prijateljsko gledališče v Slovenj Gradcu, kar pomeni, da mi gostujemo pri njih, oni pa pri nas. Tudi profesionalna gledališča imajo festivale, a so bolj tekmovalne narave.

2. Je igralec v ljubiteljskem gledališču plačan?

Načeloma ne, igralci to počnejo kot hobi. Obstaja pa seveda tudi sredinska pot – ko to delaš tako kvalitetno, da od tega lahko prejemaš tudi prihodke – kot v mojem primeru. Sam sem svobodni umetnik.

3. Kakšna je pot od izbire predstave do uprizoritve, sploh s stališča jezika?

Način dela je zelo podoben. Umetniški vodja ljubiteljskega gledališča izbere dramsko besedilo, ki je primerno za uprizoritev. Umetniški vodja izbere program, glede na besedila si za vsako delo zamisli igralce in režiserja. Ko je ekipa sestavljena, pa delo steče takole:

Najprej je uvodna vaja, na kateri režiser opiše svojo vizijo, nato sledijo bralne vaje (režiser s pomočjo dramaturginje razdeli vloge, le-te se “zgradijo” za mizo, igralcem ni treba besedila znati na pamet, ko se vaja prestavi na oder – v profesionalnem gledališču je to drugače).

Na bralnih vajah v gledališču Zarja načeloma profesionalnega lektorja nimamo. Mogoče imamo kdaj koga, ki si je bližje z jezikom, in potem on/ona da doprinos jeziku (mogoče je celo profesor/profesorica slovenščine, ni pa nujno, običajno je samo nekdo, ki ima občutek za jezik). Vsekakor pomembnost jezika ni na nižji ravni kot v poklicnem gledališču, saj tudi mi dajemo veliko pozornosti jeziku, res pa ne moremo od igralcev zahtevati tako močne natančnosti, da bi jih za vsako stvar opozarjali. Ne dajemo toliko pozornosti knjižni izreki, ampak bolj razbijanju različnih naglasov (skupne vaje, bolj so pozorni na izgovorjavo). Največji poudarek pri jeziku dajemo razločnosti, jasnosti, dikciji – to smo dolžni, da nas osebe slišijo, razumejo. Obstajajo določena pravila, ki jih res upoštevamo, npr. »grem v hišo« se v prebere kot u in ne kot v, drugače pa so običajne redukcije končnih samoglasnikov (npr. “moram naredit” namesto “moram narediti”).

Trenutno imamo eno članico, ki je bolj specializirala jezik, prisotna je na bralnih vajah, mogoče pride na vaje.

4. Koliko vaj je potrebnih od prve bralne vaje do uprizoritve oziroma do premiere?

To je odvisno od dolžine in teže dramskega besedila ter od ekipe (izkušeni/neizkušeni). Povprečno število vaj je 35 (vaja traja minimalno 2 uri in nekje do 3 ure) za predstavo, ki traja 1 uro in 20 minut. Če je predstava daljša, je seveda potrebnih več vaj.

5. Kakšne so cene gledaliških predstav?

Za otroško predstavo je cena vstopnice 6 evrov za otroke in 8 evrov za odrasle. Za odraslo predstavo je redna cena 10 evrov, za študente/dijake pa 8 evrov.

6. Katere predstave so trenutno aktualne v gledališču Zarja? Koliko predstav uprizorite oziroma odigrate na leto?

Trenutno so aktualne štiri predstave – 2 otroški: Čudežna srajca in Cesarjeva nova oblačila in 2 odrasli – komedija Čaj za dve in Pod svobodnim soncem. Pripravljamo pa dramo Fiziki. V primerjavi s poklicnim gledališčem v ljubiteljskem gledališču uprizorimo manj predstav, nekje od 2 do 3 (v poklicnem od 6 pa vse do 10, celo 12).

Vsako sezono odigramo približno 50–60 predstav od tega je približno 20 gostovanj po vsej Sloveniji in zamejstvu. Po okvirnih podatkih zadnjih nekaj let si naše predstave na domačem odru in na gostovanjih skupaj ogleda med 7 in 8 tisoč ljudi.

3.1.2 Intervju z go. Živo Čebulj, lektorico v SLG Celje

1. Kdo ustvarja v SLG Celje?

V Slovenskem ljudskem gledališču Celje ustvarjajo vrhunski gledališki ustvarjalci, tako igralci kot režiserji in drugi sodelavci. Umetniški del sestavlja ansambel profesionalnih igralcev z akademsko izobrazbo, stalna dramaturginja, lektorica in upravnik, ki skrbi tudi za repertoar gledališča. Naš repertoar je zmeraj zelo raznolik in pester. Pokrivamo vse gledališke žanre domačih in tujih avtorjev, tako klasična dela kot novitete.

Predstave se odvijajo na dveh prizoriščih, in sicer na Velikem in Malem odru, ki smo ga slavnostno odprli v prostorih nekdanje knjižnice v sezoni 2015/16. Velika dvorana ima 216 sedežev, Mala dvorana pa 70 sedežev.

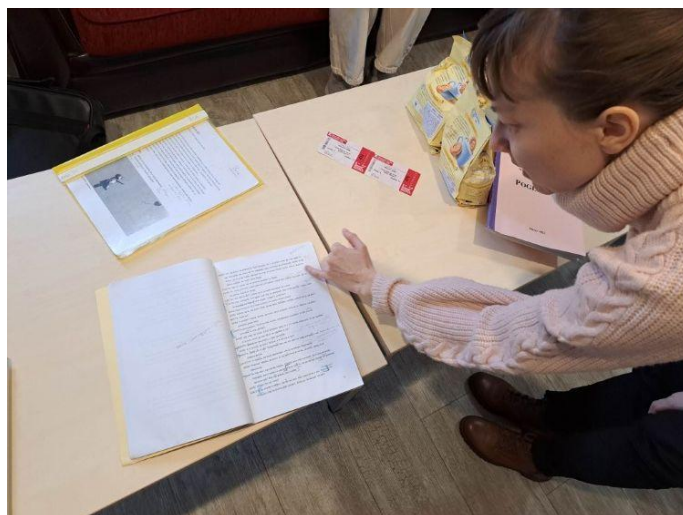
Letno odigramo več kot 220 predstav tako na našem odru kot na gostovanjih po Sloveniji in tujini, naše predstave in gostujoče predstave ter dogodke v Slovenskem ljudskem gledališču Celje pa si ogleda okoli 60 tisoč gledalcev.

2. Kako izgleda vaše delo?

(Opomba: Lektorica najprej pokaže lektorske knjige, ki so last gledališča, za naslednje predstave: monodramo *Žalostinke iz srca Evrope* Kristiana Smedsa, komedijo *Poglej me* Williama Missourija Downsa in dramo *Oblast teme* Leva Nikolajeviča Tolstoja in pojasni, da gre za različne govorne koncepte.)

Lektorske knjige so tudi takšne, ki so v celoti opremljene z naglasi, se pravi, da lektor to naredi. Prejšnji lektor g. Jože Volk je vso knjigo opremil z naglasi. Jaz tega ne počnem, naredim samo za tiste besede, ki so dvojnice ali pa vem, da bi znale komu povzročati težave. Na uvodni vaji že igralci berejo svojo vlogo (to se lahko sicer še kasneje spremeni – kdo bo imel katero vlogo). Takrat poslušam in sem pozorna na naglase. Npr. Maša Grošelj (*Žalostinke iz srca Evrope*) je na uvodni vaji prebrala ves tekst, jaz sem jo že takrat poslušala in ugotavljala, kako naglaša. *Žalostinke* je zelo poetičen tekst, praktično brez ločil. Ne gre za to, da jaz skrbim za jezik, gre za to, da je govor usklajen z dramaturško linijo lika, s tem, kakšno ozadje ima lik.

Vprašanje je, kakšen govor bomo uporabili. Kot sem rekla, gre za to, da je govor usklajen z dramaturško linijo lika, s tem, kakšno ozadje ima ta lik. Pri *Žalostinkah iz srca Evrope* npr. je jezik poetičen in pri osebi nižjega sloja nismo šli v jezik obrobja (npr. lik prostitutke – nismo šli v nižji jezik, kot bi mogoče to bilo pričakovano, ampak smo ohranjali poetičnost, ritmiziranost, zborne naglase).

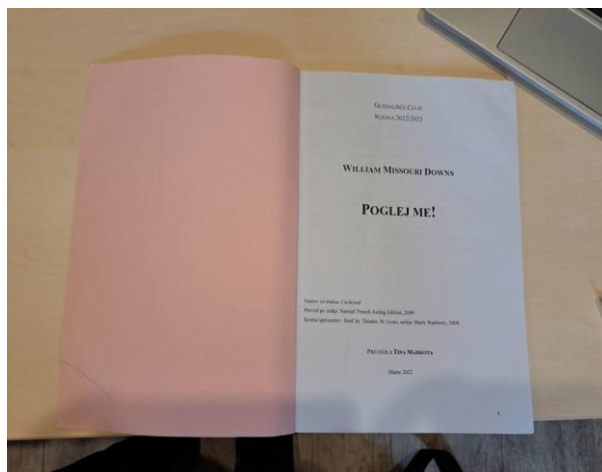

Slika 5: Pogovor z lektorico SLG Celje

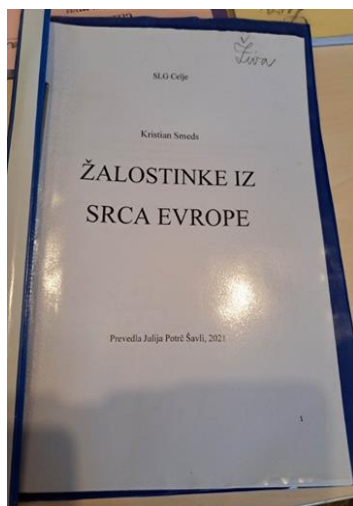
Lektor v gledališču je za slovenski prostor nekaj zelo specifičnega, ne znajo uvrstiti, kam to sodi. Ta funkcija se je začela z Župančičem, ki je bil prvi slovenski dramaturg. Takrat na prelomu iz 19. v 20. st. se je začelo vzpostavljati slov. gledališče, prej smo imeli bolj nemški teater. Jezikovna politika v tem obdobju je bila zelo puristična, treba je bilo ločiti, kaj je slovensko in kaj ne (da se loči od nemščine). Kasneje je prišlo do tega, da mora lektor imeti jezikovno izobrazbo. Današnji raziskovalci tej funkciji pravijo bolj oblikovalec govora. Jaz bi šla včasih še dlje – včasih lektor ne oblikuje samo govora, ampak prinese argumente, zakaj je govor tak, kot je, in pusti igralcu, da sam govori, tako kot govori. Npr. če bi Maša Grošelj dobila nalogo, da improvizira, da je jezna, ji jaz kot lektorica ne morem govoriti, kako naj govori. Jaz samo prinesem argument, ki je čisto jezikosloven: »To je govor Maše Grošelj, ki je čisto zaseben.«

Poglej me je klasična komedija, romantika, trden dramski konstrukt. Naslov je takšen, ker ima glavna junakinja eno stekleno oko in ne vidi fanta, ki ji ves čas dvori. Gre za to, ali ga bo opazila ali ne. Igralci prevzamejo klasično vlogo, se maskirajo. Tudi govor je maska, tako kot sta maska kostum in frizura. Tu smo se trudili, da so njihovi govori med sabo usklajeni (da na enak način naglašajo, da ni odstopov, so zmerni pri rabi starinskih izrazov ipd.). V Celju delamo tako, da ne reduciramo tako zelo (nismo imeli takih redukcij), vseeno smo pustili notri »Thanks, stari«.

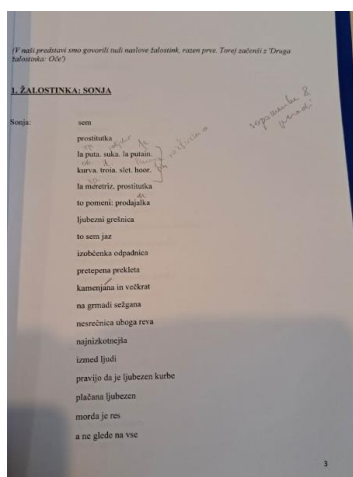
Lektorsko knjigo pripravim za tisk, potem vsak igralec dobi svojo. Vsak igralec si na svoj način zapisuje naglasna znamenja. Mogoče si kakšen glas obkrožijo namesto označijo s primernim naglasnim znamenjem.

Slika 6: Naslovnica lektorske knjige za Poglej me

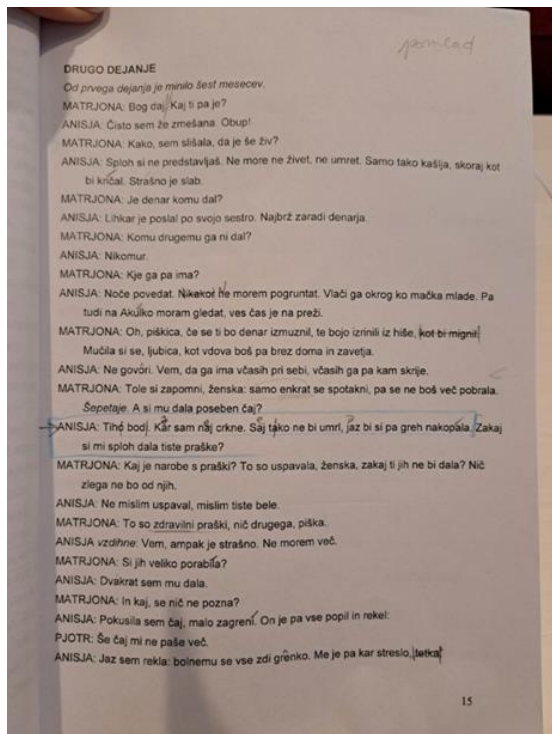
Slika 7: Naslovnica lektorske knjige za Žalostinke iz srca Evrope

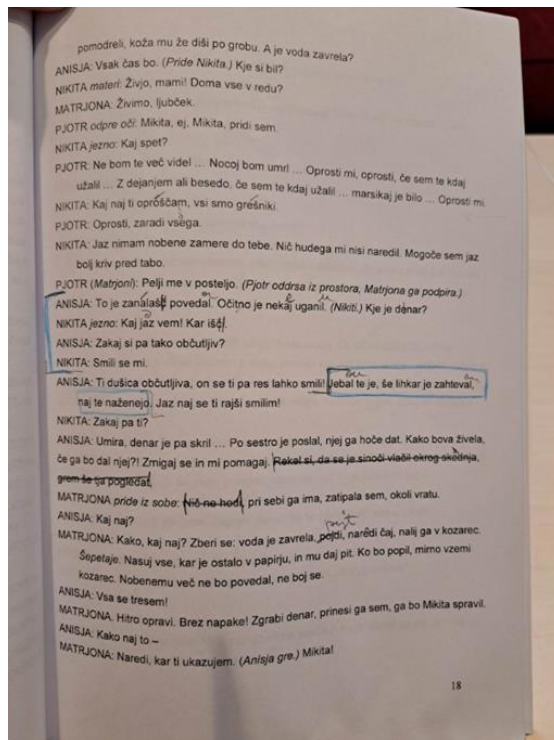
Slika 8: Žalostinke iz srca Evrope, str. 3

Če gre za dvojnico (besedo z dvema naglasoma), se je treba odločiti za eno obliko (npr. beseda dokler: doklèr in dókler). Enkrat smo se npr. odločili za funkcijsko nižanje – za uporabo namenilnika namesto nedoločnikov, drugih nižanj nismo delali. Razen tam, kjer dramska situacija pelje igralce v nek afekt (tam smo pa znižali). Tolstoj ima veliko kletvic, ne moreš jih zbornu govoriti, razen če pride navodilo od režiserja.

Tukaj imam z označeno z modro barvo, kar pomeni, da gre za odstop od knjižne norme (primer Oblast teme, str. 15, 18).

Slika 9: Oblast teme, lektorska knjiga, str. 15

Slika 10: Oblast teme, lektorska knjiga, str. 18

V povedi: »To so zdravilni praški« sem podčrtala besedo zdravilni, saj mora biti poudarek na tem, da so zdravilni. Ne bi bilo prav, da bi igralec poudaril besedo praški. Velikokrat je namreč tako, da igralci preklopijo na »avtomatsko« in niso pozorni na poudarke. Nekateri igralci berejo fantastično, dokler so za mizo, ko pa se začnejo premikati po odru, se jim vse podre, zato jih moram sproti opozarjati.

3. Kakšna je pot od izbire predstave do uprizoritve, sploh s stališča jezika?

Najprej se ravnatelj oziroma direktor (upravnik gledališča) z režiserjem začne pogovarjati o tekstu, ki bi ga uprizorili, zakaj bi ga uprizorili, s kakšno zasedbo itd. Nato je šele prva vaja. Na uvodni vaji je cela zasedba: so igralci, režiser, skladateljica, scenografka, asistenti oz. tehniki ... Ta tekst (Oblast teme) je že zelo pripravljen (2019), v Poglej me pa je veliko črtanega, je bilo treba dati stvari še ven. Vaje potekajo dvakrat na dan (če se le da, je dobro, da so vaje vsak dan), dopoldanska vaja je med 10. in 14. uro, večerna pa od 19. do 22. ure. Vaje ob tako pozni uri so zato, da so igralci pripravljeni zvečer nastopati. Včasih večerne vaje ni in je dopoldanska podaljšana (čeprav to ni najbolj kreativno).

4. Koliko vaj je potrebnih od prve bralne vaje do uprizoritve oziroma do premiere?

Nekje 10 tednov (Oblast teme se je vlekla zaradi korone, pripravljati so jo začeli 2019). Za Poglej me smo imeli uvodno vajo maja 2022, potem so sledile vaje in septembra uprizoritev. Oblast teme so začeli pripravljati 2019, tik pred zaprtjem 2020 so začeli brati, tekst in zasedba sta se do uprizoritve malo spremenila. Projekt se je nato prestavil za dve leti, vmes je šla režiserka na porodniško. Premiera je bila 13. 1. 2023. Za Poglej me smo imeli uvodno vajo maja 2022, nato smo imeli vaje v maju, juniju in do septembra.

5. Koliko premier letno je v Slovenskem ljudskem gledališču Celje?

Ne leto imamo nekje 7 premier. V sezoni 2022/2023 so to predstave: *Robin Hood* Slobodana Obradovića (mladinska), *Mala Eli*, avtorski projekt (otročka), *Oblast teme* Leva Nikolajeviča Tolstoj (drama), *Poglej me!* Williama Missourija Downsa (komedija), *Žalostinke iz srca Evrope* Kristiana Smedsa (monodrama), *Ikigai* Varje Hrvatina, *Tega okusa še niste poskusili* Maje Šorli (drama). Lani smo med drugim imeli Kozlovsko sodbo v Višnji Gori (muzikal). Za naprej pa ne vem, kako bo. Imamo novega upravnika, s tem pride nova vizija gledališča.

6. Kako je v slovenskem prostoru z lektorji v gledališčih?

V SLG Celje sem edina lektorica, drugače pa imamo v Sloveniji 6 delovnih mest za ta profil (stalna zaposlitev): 2 lektorja v SNG Drama Ljubljana, 1 v Mestnem gledališču ljubljanskem – MGL, 1 v Celju, 1 v SNG Maribor in 1 v SNG Nova Gorica (vsi jezikovna izobrazba). Ostali lektorji so na svobodi. To pomeni, da nimajo vsa profesionalna gledališča v Sloveniji zaposlenega lektorja. Prav tako nimajo vsi lektorji jezikovne izobrazbe, npr. lektorji so lahko tudi igralci (igralska izobrazba); na ta način je aktiven Simon Šerbinek (on ima osebno zgodbo, bil je igralec, zelo dober igralec, potem je ostal brez nog in njegove igralske kariere je bilo konec. On se je potem preusmeril v lektoriranje (Tudi v celjskem in mariborskem gledališču je veliko lektoriral).

6. Največji izziv vašega dela?

Največji izziv tega dela – ena dimenzija je jezikoslovna pomoč, po drugi strani pa je vseeno eno tako delo, ko je treba biti v podpora projektu. Lektorjevo delo je dobro opravljeno, ko se ga ne opazi.

7. Kakšne so cene gledaliških predstav v SLG Celje?

Izvenabonmajske cene vstopnice so: na Velikem odru 18 evrov, na Malem odru 15 evrov. Pri družinski vstopnici starši plačajo redno ceno vstopnice, prvi otrok ima 50 % popusta, vsakemu nadaljnjemu otroku pa podarimo vstopnico brezplačno.

3.1.3 Intervju z go. Mašo Grošeljo, igralko v SLG Celje

1. Ste kdaj nastopali tudi v amaterskem gledališču? Če da, ali bi lahko povedali, ali ste kot igralka občutili razliko na področju skrbi za jezikovno podobo predstave med amaterskim in profesionalnim gledališčem.

Nikoli nisem nastopala v amaterskem gledališču, tako da težko komentiram razliko.

2. Je bil v vaših dosedanjih vlogah vaš odrski jezik vedno/pretežno zborni?

Mislím, da je bilo kar petdeset odstotkov predstav v neknjižnem jeziku, v dveh ali treh primerih celo v slengu. Moja prva predstava, ki sem jo delala še na akademiji, je recimo bila v zelo pogovornem jeziku, jezik je bil največji približek temu, kako jaz osebno govorim. Potem pri predstavi Cipe v SLG Celje smo igralke govorile v slengu s primesjo močnih kletvic. Pri večini predstav nekako pride do dogovora med režiserjem in lektorjem, da bodo igralci govorili v pogovornem jeziku, tako da je zborni jezik, vsaj po mojih izkušnjah, bolj redek na odru. V predstavah, kot so *Oblast teme*, *Alarmi!*, *Klinc*, *Dolg* itn. večinoma govorimo v knjižnem pogovornem jeziku, medtem ko se v predstavi *Žalostinke* iz srca Evrope dotikam zbornega jezika, predvsem v delih, ki so direktno citirani iz romana *Zločin in kazen*, avtorja Leva Nikolajeviča Dostojevskega.

3. Kaj vam kot igralki predstavlja največji izziv z vidika govora na odru (npr. naglaševanje, izgovor)? Mogoče na primeru *Oblast teme* in *Žalostinke*, ker je o teh dveh dramah govorila tudi ga. Živa Čebulj.

Moram priznati, da imam veliko srečo pri govoru, saj mi nikoli ni predstavljal večjih težav. Bolj se ukvarjam s samo artikulacijo in glasnostjo ter ogrevanjem govornega aparata, kot pa s tem, ali sem nekaj pravilno naglasila ali ne. Po navadi hitro dojamem in upoštevam naglase, ki so mojemu privatnemu govoru tuje. Nekaj, kar pa na primer moram paziti pri vseh predstavah, je hitrost govora, saj privat kar hitro govorim in zato moram dati posebno pozornost temu.

4. Na kakšen način pozornost odrskemu jeziku namenjajo na Akademiji za gledališče, radio, film in televizijo?

Na AGRFT je veliko predmetov skozi vsa leta šolanja, ki se ukvarjajo z igralčevim govorom. Na primer predmet *Tehnika govora*, kjer se učiš raznih vaj za ogrevanje govornega aparata. Prav tako delaš na tekstih, kjer se učiš interpretacije proznih besedil, pesmi itn. Imajo tudi vaje za dihanje, kjer se učiš o dihu in njegovi povezavi z govorom. V prvem letniku pa je tudi predmet, kjer se učiš o naglasih in jezikovnih pravilih. Tako da poudarek na jeziku je na akademiji velik, je pa seveda odvisno od vsakega posameznika, kakšne so že od začetka njegove posebnosti v govoru in s čim se mora najbolj ukvarjati. Kot sem rekla, sama imam kar veliko srečo, da moj privatni govor ni tako zelo specifičen in bi zaradi tega imela probleme z izgovorjavo, intonacijami in podobno.

3.2 OGLED DRAME OBLAST TEME

V sredo, 22. 2. 2023, sva si z mentorico v SLG Celje ogledali dramo Oblast teme. Ker je o nastajanju te drame z lektorjevega vidika veliko govorila ga. Živa Čebulj, sem bila med ogledom pozorna predvsem na tiste dele, o katerih je govorila, seveda pa najbolj na to, kako so igralci govorili.

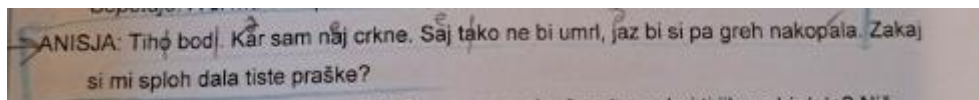

Slika 11: Na odru, zadaj scena za Oblast teme

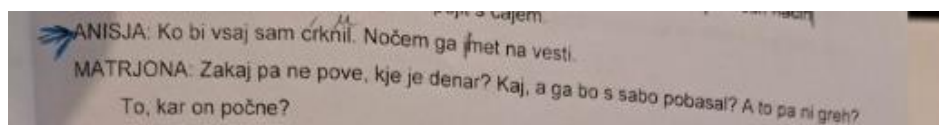

Slika 12: Del igralske zasedbe v Oblast teme med uprizoritvijo

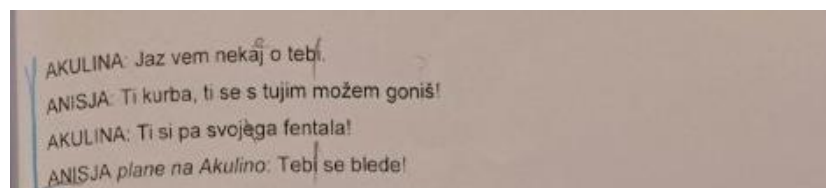
Presenetilo me je, da je v drami veliko psovka (npr. “kurba”, “prasica”, “prasec”), vulgarnih izrazov (“jebati”, “goniš”) in odstopanj od knjižne norme. Pozorna sem bila na redukcije zadnjih samoglasnikov (“Tih bod” namesto Tiho bodi, “išč” namesto išči, “čudn” namesto čudno, “teb” namesto tebi) in tudi ostale redukcije samoglasnikov (“tko” namesto tako, “met” namesto imeti, “dnar” namesto denar, “svojga” namesto svojega), na katere me je že v intervjuju opozorila ga. Čebulj. Jezik je knjižni pogovorni, ki se prepleta z neknjižnim, včasih tudi nižje pogovornim (“jəs” namesto jaz, “crkne”, “pejd” namesto pojdi).

Slika 13: Lektorjevi popravki v lektorski knjigi, ki so upoštevani pri izgovorjavi na odru

Slika 14: Lektorjevi popravki v lektorski knjigi, ki so upoštevani pri izgovorjavi na odru

Slika 15: Lektorjevi popravki v lektorski knjigi, ki so upoštevani pri izgovorjavi na odru

Predstavo spremlja tudi glasba (igralci pojejo, spremljava bobnov).

4 SKLEPNE UGOTOVITVE

Na začetku raziskovanja sem hipoteze zastavila na podlagi predvidevanj, ki sem jih imela glede na takratno znanje oz. mišljenje o jezikovni kulturi v slovenskih gledališčih. Hipoteze sem potrdila ali ovrгла predvsem na podlagi odgovorov sodelujočih intervjuvancev.

H 1: Vsa poklicna (profesionalna) gledališča imajo zaposlene lektorje z jezikoslovno izobrazbo, tudi celjsko.

Hipoteza je ovržena. Ga. Živa Čebulj je povedala, da je v Sloveniji v poklicnih gledališčih le 6 delovnih mest za lektorja, profesionalnih gledališč pa je v Sloveniji več kot 6. V celjskem poklicnem gledališču je sicer zaposlen lektor, ni pa tako v vseh ostalih poklicnih gledališčih v drugih slovenskih krajih (npr. v Prešernovem gledališču Kranj, v Gledališču Koper, v Mestnem gledališču Ptuj itd.). Ostali lektorji so na svobodi. To pomeni, da nimajo vsa profesionalna gledališča v Sloveniji zaposlenega lektorja. Prav tako nimajo vsi lektorji jezikovne izobrazbe, včasih vlogo lektorja opravi tudi igralec.

H 2: Ljubiteljska gledališča, tudi celjsko, nimajo lektorjev.

Hipoteza je **potrjena**. G. Medvešek je povedal, da v ljubiteljskem Gledališču Zarja Celje nimajo zaposlenega lektorja, nikoli ga tudi niso imeli, se pa običajno v njihovi ekipi vedno najde nekdo, ki ima občutek za jezik in jim potem pomaga s tega vidika. V ljubiteljskem gledališču nihče ni zaposlen, niti lektor niti igralci. Lektorskih knjig v Gledališču Zarja Celje ne uporabljajo.

H 3: Profesionalno gledališče namenja večjo skrb rabi slovenskega jezika (govorni kulturi) na odru.

Hipoteza je **potrjena**. Profesionalni igralci se že med študijem na AGRFT veliko ukvarjajo z jezikom (učijo se raznih vaj za ogrevanje govornega aparata in dihanja, učijo se interpretacije besedil, naglasov in jezikovnih pravil) in to znanje kasneje uporabijo pri svojem delu. Celjsko poklicno gledališče ima zaposleno lektorico, ki za vsako predstavo pripravi lektorsko knjigo, veliko skrb namenja izgovorjavi, naglasom, pa tudi intonaciji, poudarkom, premorom ipd. Celjsko amatersko gledališče nima lektorja, pa tudi lektorskih knjig ne uporabljajo, kar pomeni, da dajo manjši poudarek uresničevanju določenih jezikovnih pravil (npr. naglaševanje), še vedno pa so pozorni na jasno izgovorjavo in slišnost. Za govorno kulturo bi lahko rekli, da je sposobnost pravilno govoriti, takšen govor je skladen z veljavnimi jezikovnimi normami.

H 4: Odrski govor uprizoritve v poklicnem gledališču je pretežno zborni.

Hipoteza je **ovržena**. Ga. Živa Čebulj je povedala, da pri predstavah velikokrat uporabijo tudi splošnopogovorni jezik z nekaterimi značilnostmi neknižnega jezika, ki rade vdirajo v knjižnopogovorna. Če to zahteva dramska situacija (npr. socialna pripadnost likov in njihova

izobraženost/delavski razred), lahko gledališki lektor izbere neknjižno zvrst (npr. narečje ali pokrajinski pogovorni jezik), vendar je pri tej izbiri ključna režiserjeva vizija uprizoritve. Vdiranje neknjižnega jezika, tudi psovka, je zaznati tudi v drami Oblast teme. Tudi igralka ga. Maša Grošelj, ki je doslej nastopala samo v poklicnih gledališčih, je povedala, da je večino predstav odigrala v neknjižnem jeziku, nekaj celo v slengu. Povedala je, da je po njenih izkušnjah zborni jezik na odru redek. Glavni razlog je umetniškost gledališkega jezika (govora), zaradi katere ne more biti v enaki meri uokvirjen in normiran kot neumetnostni jezik.

5 ZAKLJUČEK

Ideja o raziskovanju jezika v gledališču se je rodila konec preteklega šolskega leta, nekje junija 2022, ko sva se z mentorico začeli pogovarjati o področjih raziskovanja, ki me mikajo. Med poletnimi počitnicami sem se trdno odločila, kaj želim raziskati in v začetku šolskega leta sem se lotila dela. Najprej si nisem predstavljala, na kako obsežno (in zahtevno) področje se spuščam. Z nasveti in spodbudami mentorice je delo steklo. Najprej me je čakalo pregledovanje in branje literature, kasneje pa sem prešla na tisti, vsaj meni ljubši in zanimivejši del, ko sem stopila v stik z gledališko lektorico, igralko in umetniškim vodjem amaterskega gledališča. Z veseljem so se odzvali moji prošnji, prijazno in obsežno odgovorili na moja vprašanja ter mi postregli z veliko dragocenimi informacijami.

Ugotovitve so me malo presenetile, saj sem pred raziskovanjem verjela, da ima vsako poklicno gledališče zaposlenega lektorja, potem pa sem ugotovila, da je v Sloveniji samo 6 takšnih delovnih mest, poklicnih gledališč pa je več.

Napačno sem tudi predvidevala, da je govor v gledališču (zlasti poklicem) pretežno zborni. Spoznala sem, da je gledališki govor umetnostni govor, ki ni normiran, ki ni omejen s pravili, je nenehno v gibanju in se zato tudi spreminja.

To spreminjanje povzročajo različni dejavniki, na primer vedno novi igralci, ki se tudi sami nenehno spreminjajo, tako zaradi osebnih kot tudi gledaliških okoliščin. Odrski govor je težko opredeliti tudi zato, ker je umetniška kategorija in se kot taka izmika teoretičnim opredelitvam. Odrski govor tudi ni vsakdanji govor, igralec pravzaprav posoja svoj glas in telo dramskemu liku, vendar pa skozi lik vselej odseva tudi njegova duševnost, osebnost, kar se odraža tudi v govoru, ki je, kljub stalno prisotni lektorjevi skrbi za izreko, prežet z individualnimi značilnostmi in narečno intonacijo igralca.

Na odrski govor pomembno vpliva zlasti režiserjev koncept uprizoritve dramskega besedila. Od le-tega je odvisna izbira odrskega govora (npr. zorno-knjižni, pogovorni jezik, narečje, dialekt ...). Gledališki lektor to izbiro ovrednoti, nato pa jezik uprizoritve oblikuje v skladu s svojim jezikovnim vedenjem, jezikovnim čutom in ne nazadnje tudi z estetsko funkcijo.

V poklicnih gledališčih se igralci in drugi sodelujoči, tudi lektorji, poklicno udeležujejo, v ljubiteljskem pa temu ni tako. Meje med obema gledališčema so v nekaterih primerih zabrisane, saj tudi profesionalni ustvarjalci sodelujejo v ljubiteljski kulturi ali ljubiteljski gledališčniki

prestopijo v polje poklicne kulture. Pri obeh gre tudi za različno usmerjenost, namen in pogoje delovanja: pri ljubiteljski kulturi je na prvem mestu osebno udejstvovanje, v profesionalnim gledališčih pa se v želji po kakovostnih umetniških izkušnjah osredotočamo na gledališče kot umetnost in s tem na profesionalno umetniško delovanje.

6 LITERATURA IN VIRI

VIRI GRADIV

Eva PORI: *Estetika odrskega govora kot gledališkega izrazila (Na primeru drame Hodnik Matjaža Zupančiča)*. Univerza v Ljubljani: Filozofska fakulteta. Ljubljana. 2012. Dostopno na: https://www.slov.si/dipl/pori_eva.pdf.

Martin VRTAČNIK: *Vloga gledališkega lektorja: od varuha pravorečne norme do oblikovalca govora*. Univerza v Ljubljani: Filozofska fakulteta. Ljubljana. 2012. Dostopno na: https://www.slov.si/dipl/vrtacnik_martin.pdf.

Slovensko ljudsko gledališče Celje. Dostopno na: <https://www.slg-ce.si/>.

Portal slovenskega gledališča. Dostopno na: <https://veza.sigledal.org/>.

France KOBLAR, 1972: *Slovenska dramatika*. Ljubljana: Slovenska matica.

Katja PODBEVŠEK: *Dinamika sprememb v slovenskem gledališču 20. stoletja*. Ljubljana: AGRFT: Maska, 2010.

France BEZLAJ: *Etimološki slovar slovenskega jezika*. 2. knjiga K–O. Ljubljana: SAZU, Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša, 1982.

Marjeta HUMAR (ur.) idr.: *Gledališki terminološki slovar*. Ljubljana: ZRC SAZU, 2007. Ljubljana: Znanstveni inštitut Filozofske fakultete, 1996. 15–40.

Maja OGRIZEK (ur.) et al.: *Leksikon Sova*. Ljubljana: Cankarjeva založba, 2006.

Maks PLETERŠNIK: *Slovensko-nemški slovar A–O (reproducirani ponatis)*. Ljubljana: Cankarjeva založba, 1974.

Slovar slovenskega knjižnega jezika. Spletna izdaja. Ljubljana: ZRC SAZU. [Http://bos.zrcsazu.si/sskj.html](http://bos.zrcsazu.si/sskj.html).

Slovenski pravopis 2001. Spletna izdaja. Ljubljana: ZRC SAZU. [Http://bos.zrcsazu.si/sp2001.html](http://bos.zrcsazu.si/sp2001.html).

Marko SNOJ: *Slovenski etimološki slovar*. Ljubljana: Modrijan, 2002.

Miloš TAVZES (ur.) et al.: *Veliki slovar tujk*. Ljubljana: Cankarjeva založba, 2006.

Dušan TOMŠE (ur.): *Gledališki besednjak : slovensko strokovno izrazje v gledališču, filmu in televiziji*. Ljubljana: 85. zvezek Knjižnice MGL, 1981.

Jože TOPORIŠIČ: *Enciklopedija slovenskega jezika*. Ljubljana: Cankarjeva založba, 1992.

Živa Čebulj: <https://www.bukla.si/revija-bukla/intervju-ziva-cebulj.html>, dostop 19. 2. 2023

Lektorska knjiga lektorice Žive Čebulj. Lev Nikolajevč Tolstoj: Oblast teme. Osebni arhiv gledališke lektorice Žive Čebulj.

Lektorska knjiga lektorice Žive Čebulj. Kristian Smeds: Žalostinke iz srca Evrope. Osebni arhiv gledališke lektorice Žive Čebulj.

Lektorska knjiga lektorice Žive Čebulj. William Missouri Downs: Poglej me! Osebni arhiv gledališke lektorice Žive Čebulj.

VIRI SLIK

1. Spominska plošča na SLG Celje:
https://sl.wikipedia.org/wiki/Slovensko_ljudsko_gledali%C5%A1%C4%8De_Celje, dostop 19. 2. 2023.
2. Živa Čebulj: <https://www.bukla.si/revija-bukla/intervju-ziva-cebulj.html>, dostop 19. 2. 2023.
3. Maša Grošelj: <https://slg-ce.si/domov/ostalo/seznam-igralcev/masa-groselj.html>, dostop 24. 2. 2023.
4. Žiga Medvešek: (<https://www.stajerskival.si/sl/news/oddaje/ziga-medvesek-eden-drugmu-ognja-dajmo.html>, dostop 10. 2. 2023).
5. Pogovor z lektorico SLG Celje: lastni arhiv.
6. Naslovnica lektorske knjige za Poglej me: lastni arhiv
7. Naslovnica lektorske knjige za Žalostinke iz srca Evrope: lastni arhiv.
8. Lektorska knjiga za Žalostinke iz srca Evrope, str. 3: lastni arhiv.
9. Oblast teme, lektorska knjiga, str. 15.: lastni arhiv.
10. Oblast teme, lektorska knjiga, str. 18.:lastni arhiv.
11. Na odru, zadaj scena Oblast teme: lastni arhiv.
12. Del igralske zasedbe v Oblast teme med uprizoritvijo:
<https://veza.sigledal.org/uprizoritev/oblast-teme-ali-samo-s-krempeljckom-se-ujame-pa-je-pticka-cela-v-pasti>, dostop 27. 2. 2023).
13. Lektorjevi popravki v lektorski knjigi, ki so upoštevani pri izgovorjavi na odru: lastni arhiv.
14. Lektorjevi popravki v lektorski knjigi, ki so upoštevani pri izgovorjavi na odru: lastni arhiv.
15. Lektorjevi popravki v lektorski knjigi, ki so upoštevani pri izgovorjavi na odru: lastni arhiv.